

"עמת לנו שער בעת נעילת שערי"

"הצורך בספר זה נובע מן השיקול הבא: שפת האהבה שרוייה חיום בברדיות מוחלטת. אפשר שאלפי סובייקטים דוברים אותה נמי יודעים, אך אין לה תומכים; הלשונות הסובבות אותה נהווה לגמרי; או שהן מתעלמות ממנה, או שהן מפציות בערכה, או שהן שוות אותה ללעג ולקלס; וזיא מנותקת לא רק מן תכנה, אלא גם ממנוגנוני (מדיצם, רדע, אמוריות), כאשר שפת האהבה נסתת כך, בכוחה היא בורם של תלא-אקסואלי, עקרה אל מוחך לכל קיבוציות, לא נותר לה אלא להיות מקומה, ולו גם המצומצם ביותר, של אמירת "רד", אמירה זו היא, לאמיתו של דבר, נושא הספר שלפנינו.¹

כך פותח רולאן בארת את ספרו המעיר שית אהבה (*Fragments du discours*) ומניח לפתחו את אחד האבסורדים הגדולים של עולמנו, האבסורד דיו גם בלא הכי. המנוחך, הבלתי-מתקבל על הדעת, שבאות גרדש אליו, ושאליו גם נדרש הכרך שלפנינו, הוא הצורך העז שלינו, כבני-אדם בעלי רגש ותשוקות, לומר "רד" ממושך וקבוע לאהבה, בעוד אהמו שקועים עד צוואר ברציונליות ובפניות סיעונים לאמירת "לא".² עז לא פחות לאותו צורך עצמו.

מנגנונים רבים של אידיאולוגיה, וכללים אחד מהופציה הקונקרטיים במודרנה, המדינה, עוסקים בלא נרף במשטר הצורות והאופנים של התנהגותנו המוחצנת, וממלא של רגשותינו הפנימיים. הם קובצים סייגים וגיבולות, הם מציינים את הנאות והחריג, את המותר והאסור, לא רק בידם לפעולות של ממש, אלא גם ביהם לדגשות. האהבה, כמו גם הידידות, הסימפתיה, החיבה והמסירות, נכלאות במסגרת של חוקים ומסכמות, במסגרת של אמיתות ואידיאלים, המייצרים אותן בהתאם לפונקציות המוקצות להן בתרבות השוקת מעיקרה על שימור של אינטרסים מניין - ובעלי מין - מסיים. כך, מצד אחד, לא ניתנת לנו חירות להגדיר אהבה אלא במושגים שכבר הותנו מראש כנורמטיביים, וכך מצד האהבה מאבד את איכותו האותנטית ונקלע אל אחר של ביצועיות כפופה ומוכתרת. מצד

* סג'ד'קאל, בית-הספר למשפטים, המסלול האקדמי במכללה לפנהל, ראש תתום תחמתות במשפט בינלאומי ובמשפט תרבות.

** פרופסור לספרות עברית וראש תוכנית לימודי גשים ומגד עם NCJW באוניברסיטה תל-אביב. מחברת הספר נוסעים ונוסעת: סיפורי מוסע בספרות העברית; מחברת שותפה של מלך, מוגדר, פוליטיקה; עורכת הספרים *Israeli Gender and Israeli Society*

Family and Community
ר' בארת שית אהבה (א' ברך תרגמה 1981) 5.

לא הרים את עיניו לרביבה בתי⁴. רמה היטיבה עד מאוד להציג את אהבתה, שקולה חלה והיא צריכה הנחה נוספת בומה גבוהה ואיכותית; אך לזמביר אותה, כלומר לסבר את האוזן, לומר דברים סבירים ומסובלים – זה כבר לא עניין לאהבה, אלא לשפה אחרת. לא את קולה של רמה אין מומצים בבית-המשפט, את אהבתה אין שומעים – זו שפה זרה, "הקלייניטית היא פסיכית", חושב עורך-הדין תעוז⁵. אכן, בהקשר המשפטי, שפתה של רמה היא "שפת האהבה, המסתתרת כן, בנותה היא בורם של תל-א-אקסואלי, עקורה אל מחוץ לכל קיבוציות", קל וחומר – מחוץ לקיבוציות של ביה-המשפט, שפת האהבה פורעת את הטיעונים המסודרים ביותר וגונבת את גבולות המסכים המותרים. היא מייצרת – הו, כמה מסוכן כמה פסיכו – חיישות ועיוורון בסביבתה, היא מבריחה אל תוך המצנה התברנית מטען הורג שאין לשפת המוסד התברני כוח לשאת אותו, היא מסערת את היציבות המדומה שברכשה כדי צמל כרי לאפשר לסדר להישמר. פסיקה מתעקשת לראות את שעיניה המבוססת של יוסיציה מבכרות לכמוס; את הטור.

זרותו של המידע הזה – מרחק האהבה – האיום שפעקרון העונג מהרה לנגב מוסרות התרבות הם שהביאו אותו לבריחה המוחלטת, להנהגה ולדוגרציה שבארת מדבר על-הן. הקושי להעניק לאהבה מקום מלא וטיטלי בחינה מוביל לעינתים קרובות, קרובות מדי, לזויתור על אהבה, ועם הזויתור – לדלדול ולהתוורשוות של חיינו ההגשיים. יהודה צפירי, בשידו "אלהים מרחם על גלדי הנג", לאור שנואש מרבייה ברחמי שמים, פונה אל "האהבים באמת", שהפקדו את חיותם המסודרים והמבויתים למען מרחם האהבה: "אליל על האוהבים/באמת/ יתו [נאלחם] רחמים ורחם ויצל/ כאילן על הישן בספסל/ שבשרדה תצורב/יתו/ אולי להם גם אנחנו נוציא/ את משבעות הזמד האחרונות/ שהורישנו לנו אמא/ כתי שאושרים יגן עלינו/ עכשיו ובימים האחרים"⁶. מי שלא זכה באהבה, ולפי תחושתו גם לא יוכה בה בטחיד, נוהג כאן מנת רביחסי, שאינו רחוק מן האהבה עצמה; את זכרה העלום כבר של אהבה מקורית וראשונית, הלא היא אהבת האם, הוא נושא אחר ברמות "מטבעות חמד אחרונות", שמונחות בוודאי בכיסו כאבן שאין לה תופקין, במטבע שאין לו שער חליפין. אולם ברגע הזיהוי של האהבה האמתית, כשעיניו נוחות על "האוהבים באמת" – זיהוי המתאפשר המיד בשל עקבות האהבה הראשונה, רדומים, מודוקים ככל שיהיו, הוא אינו מפתה לה, לקריאת קרובים זו, עורף, אלא נחלץ להגן על-הן ולהעניק להן את ריושנו. כך השייר מברד לנו שני דברים שהם אחד: ראשית, לעולם יש לנו רייעת האהבה, כמו רייעת הארץ, כמו רייעת המולדת, כמו רייעת שפת-האם. יש לנו המשאב היקר הזה ממשע הזינה וברייתנו, גם אם דומה שהעולם ריק מאהבה וכי שער הרחמים יוותר שער נשעל גם אם דומה שאיכנו את הכושר להפיק מעצמנו אהבה ולדבר אותה, אולי חזנתו אותה, אולי התעלמנו מקולה ולא תמכנו בה, אבל היא כמו מונחת בכיס, בוודאות גמורה: יש אהבה בעולם, דבר שני שהשיר מבהיר הוא שיש לנו תפקיד כבני-אדם שידעו את שפת האהבה: מה שנוכל לעשות – למצער, אך המדי – הוא לאפשר לאוהבים באמת" את תי-האהבה, הם, כדברי בארת, נמצאים במקום, ולו גם המצומצם

4 שם, בע' 24.
5 שם, בע' 26.
6 י' עפתי שוירים 1948-1962 (תשכ"ג) 14.

אחר, ובתמורה, מצג האהבה חוזר על עצמו בשכיחות ובתכיפות המקנות לו מימד טבעי וספונטני, ומשעתק את עצמו ללא הרף במגבלות התרבותיות המייצרות אותו. בכסיס האהבה עומדת תשוקת ההתאהדות שלעולם מונחת על-ידי הפיזיול: התשוקה להראות מניחה מנייה וביה את הפיזיול, שולל לא כך הזמה המועיפת התשוקה עצמה משתוקה. האהבה אינה פעולה "עומדת", החוזרת כמכתב חסר נמען אל כתובת השולת, אלא פעולה העומדת על אינו אפשרות של בניסה בשער, של הציית גבולות ופריצת גדרות: הזיהו אהב הוא ליצא מגדר. כאן מצוי שודש הסכנה שיש באהבה לגבי תרבות הן המסדי שלה הן לעולם בינורי, והשואפת להשליט הזיגיון בינורי, מתחם ומגזר של "א-א", במציאות שזיא מעצבת. כיו היא, כרגיל, תרבות המשפט, הצינה של תרבות הן שעה היא נרדשת "קלומדי" את האהבה, מוזייב אותה לקבוע מה היא אהבה ראויה לשמה ומה היא אהבה שאינה לשמה, שאין לה שם; מה הם מופעיה החתומות והנאותים ואילו אינם נאותים; מי הוא אהב ומי היא שאינו אהב. אולם האהבה שייצא מגדרו כבר אינו אותו יש/ות שהיה קודם הזיהו אהב, וכבר קשה לזהות אותו כבעל אותה הזיהו שהיתה קודם שלו ושהוא היה שלה. מי הוא אם-כך האהבה? איך נפנה אליו ואיך יהיה נמען של הסבה איריאולוגית, של הכתיבים הברתיים ושל גור-דייזן הציית הנד, הכניסה בשער מעבר מצד זה, למרות הריבניות שמאפשרת אותו, נענה עדיין להזיגיון בינורי: המורה הזיהו קודמת באה הזיהו תהיה, זו שמעבר לגבול: האהבה, הציית הנד, הכניסה בשער, היא אל מרחב מרומיין, שכי לרמיין אותו וניוק רב-אמונה אל המלתי-ידיע, אל המשעיר והנכסח, אל מקום של בין לבין – אל מרחב-הביניים. האנוסטיס המכויית של הטייביות מושעים מרצון במרחב-הביניים ונזילות, גיירות והכירידיות של תחושות העצמות של מאפיינים אותו; כבר אי-אפשר אפילו לקרוא לה "חזות", שהיא מושג לכור בדגמים של אוטונומיה של יציבות ושל בינריות בעלת גבולות סגורים, ללא שער למעבר אל ה"בין לבין".

בשל אופי הריפוי, מרחב האהבה אינו מאפשר לנהגותים אייאולוגיים ורפויסטיים להשתלט עליו. הוא אינו נענה לעקודנות הארגון שלהם ואינו מתפרש לפי ההיגיון שלהם. האהבה חומקת מאחזתם בשפע שלה, ביכולת הנחלה שלה, בפרצנות השוקקת שלה, בסירובה להשמעת ולחוק וסדר. "לאהבה אין מדינה" לא מפני שלמדנו לשכות איד אומרים "כן" לאהבה ואיכנו את חורך אליה, אלא מפני שההיגיון שלה אינו מדינה ואינו נשען על אגנה תברנית: "היא מנותקת לא רק מן תמות, אלא גם ממנגנוניו", כפי שציין בארת².

מופע האהבה מדבר אם-כך בשפה שמתחילה לא אחת את הניסיון להסדיר אותה אל תוך המוסדות התברתיים בגון ואבד צרות. "האם זכרתי בקול הלש או שהשופט כבד שמייעז?" שאלת את עצמה רמה, גיבורת אחד מספוריה של רליה רביקוביץ³, המתנחנת בשפה רפה ונלעגת למשמורת על ילדתה האהובה נגר בא-כחו של בעלה, הרוטט והמפושטת, המטיב עד מאוד להסביר. השופט – "הוא לא רק לא שמע את רמה, הוא גם

2 שם, 2.
3 ר' רביקוביץ קריצת הכרזתה של ויני מנדלה (1997) 23.

האדם, ולא "מה הוא האדם", ומפילא מכירים בצורך לפרוץ את שורת הדין, את גבולה של השפה: המשורה לשאלת המידות היא קשיגוריה, מבלילה ומגודרת; המשורה לשאלת האופנות היא דימוי, ייחודי ופחות כן, נזמה לנו, המשורר אודן (Auden) מוזקן אותו לחשוב על המשפט בשיר "Law Like Love"¹⁰: "בבתי השיר התיאורית-הרציית שלהם, כך, למשל: "Law say the gardeners is the sun/ Law is the one/ All gardeners obey/ To-morrow, yesterday, to-day/ Law is the wisdom of the old/ The impotent grandfathers feebly soold..."

צמצומם של שורות-הרציית הללו אינו מספק לנו משורה לשאלת מידותיו של המשפט, והמשורר, בתנועה רחבה, פותח את שער המיון וסולל דרך לדימוי – לא עוד law is law קולני ונחרץ, כי אם I like love we don't know where or why/ Like love we can't compel or fly/ Like love we seldom keep. "Like love I say/ Like love we don't know where or why/ Like love we can't compel or fly/ Like love we seldom keep."

האהבה מקלקלת את השורה; גם את שורת-הדין, או, זו האחרונה עשירה להירדש אל שלפנים מנהג, להפנים את שינוי סדרה, שער הרדמלים, אותו שער סתום בתומתה המורחית של העיר העתיקה, שייפין, על-פי המסורת, רק עם בוא המשיח, עומד לפני משוררת-הדין. פתיחתו של שער זה, המבונה גם "שער החרב", חובעת מעבר רגשי: "כמו באלכימיה להפך חול לזהב / אדם הופך עצמו למשהו שאיך / מצב השראת חלל המשנה רגשי... מצב בסיסי נתון רצ שואף לרצ לאפס / מצב טרנסטורטור שואף לטוב לאינפורן / באותו רגע רק מתרחשת מעבר רגשי..."¹¹

והכותבים הבאים בשער זה מבקשים את הרגע חזק והם כסוג של פנייה, הם מבקשים להמיר את שירת הזוויות, או למצער להעשיר, בשית דאגה, שית מסירות אלטרואיסטית, שזה יחסים, אולי מוטב בשית קשב, אלה פניה השונות של האתקפת שהאהבה עומדת ביסודה, בעולם הזה, האהבה צריכה מעין סענת "אפולוגיה" כדי להיכבל בכלכלת איכות התיים שלנו. בשער זה אין מבקשים לפרוץ את שורת-הדין; מבקשים לעגל אותה.

המעגל, צורת האין המולמלת, הוא תנועת הדימוי. שער השמים הוא המדומיין, בו באים וממנו יכולים לצאת החלומים והמשוררים.¹² שער הגיהנום פתוח לכלולו. הפיצול, אותו רוח שביני לתיני, ביני לבני, בין הגוף לנפש, אותו הנאי אפשרות לצדק ולארהם שבו דיברנו בשערי צדק הוא, כך נראה, פתוחות של חוויית הנאלה בשמים. בגיהנום

10 W.H. Auden "Law Like Love" Collected Shorter Poems 1930-1944 (1950)

11 וולך, לעיל הערה 9, בעי 157.

12 הביטוי "שער השמים" מופיע לראשונה בספר בראשית, בתולם יעקב: "ויקח יעקב משנתו ויאמר אכן יש יהיה במקום הזה... אין זה כי אם בית אלהים זה שער השמים" (בראשית כה, טז). בשער השמים נבנים, וממנו שב, רגשה אלגיירי, בסמך שהסת של המשוררת שרון אס, "חלב הדין של הגיהנום", עוסקת בו. מטה זו חותמת כרך זה.

ביותר, של אמירת "הן". גובל לצדקה אל קולם את אמירת "הן" שלנו, כדי שאישרם יגן גם עלינו.

כדי שלא תישאר שפת האהבה נזוהה, כדי להרחיב את תנאי האפשרות לומר "הן" לאהבה, בחורו להתבונן בה בתופעתה בתוך שפה אחרת, שפתו של אחר המנגנונים הממטריים ביותר בחברה, שפת החוק והמשפט. באות העדף לכתוב את ספרו שיה ארובה אחרת: "הערכתו את הלך-דיבורו של האוהב, במקום לתאר אותו, החורו לו את שם הגוף המיוחד לו, את האני, וכך העלתי על הנמה אמירה, ולא ניתתי".⁷ בכך זה, רוב הכותבים אינם מדברים את האהבה, אלא על-אודותיה, היא נכנסת בשעריהם, בין שזוהנה ובין שהתנגבה, והם במאמרים, במסות ובשורות, מבחנות להקטטים משפטיים, פילוסופיים, ספרותיים או ליריים, נדרשים או מבקשים להסבירה, אפשר אף, אך לא בהכרח ולא כוללם, להסביר לה פנים, בלשונותיהם.

המשפט ניצב לעולם בשערי צדק, השערים דרכים מוחין הקורא להיכנס אל הכרך. תצדק – ולא האהבה – הוא האופק של המשפט, הר המוריה שלו. אך אופק זה תובע ארובה, את אהבת הצדק, כך, האהבה, בין שהיא מתלכדת עם הצדק ובין שהיא קורעת ממנו, מאפשרת לנו לחשוב מחדש את המשפט, להרחיב את מרחבי האפשרות שלו, לקדם אותו אל האופק תוך הכרה באי-אפשרות המצומם של הצדק אל המשפט צמצום זה הוא היעדר אופק.

וזהו בין אופק לבין נגישות, וזהו שבין נגישות כללית מזה לבין מאון ומעין אישיים מזה הוא, בין היור, וזהו בין האזיאל לבין הממשי, בין שעיר צדק לבין מי שירכיל את ימיהם בשער החלק. "ולא כל בני-האדם שואפים להגיע אל החלק" אמר האיש, "אין זה קרה שבמשך כל השנים הרבות לא ביקש איש מלבדי להיכנס" שומר-הסף רואה בבחיור שקיצו של האיש קרב, וכדי להקבצו אל שמייצתו תגורעת, הוא שואג באותו: "איש מלבד לא יכול היה לקבל כאן רשות להיכנס, משום שהפתח הזה נרדף רק לך. עכשיו, אני הולך וסוגר אותו."⁸ הכותבים כאן מבקשים לפתוח את השער, מי לאהבת שהוא מהאן להפתח לפניהן ומי לאהבת שחל בהן קלקול שעה שתלשון תרכה של האהבה מת-גמת לשפת חווייתו והחברות המשפטיות, והמרת המיטיב שלה מצמצום לירית מאבק.

"...להפוך רך לקשה / להפוך צער לאשר / להפוך ממש להרבה /... להפוך אותי לצעמי מנישה אחר / השיר גואה על גדותיו השורות נשפכות מצורה / הרגש גואה על גדותיו".⁹ על כך כותבת יונה וולך בספרה "מצבים טרנספורמטיביים"⁹ במצבים אלה, על-מנת שהמשפט יוכל לארח את הנב בשערי, אין די בפתירתם: יש לפרוץ את הגדרות, או למצער, לשנות את התנוואי שלהן כדי להרחיב את שדה-הרציית: כאן מתגלות דדמות אנושיות של גודש ושל עירוב תחומים שבין אהבה לבין שונאה קנאה ורכשנות ואלילמות: שבין זו האחרונה, הרכיבנית, לבין משפט, כאן אנו נדרשים לפרצת גדרות מדליות ומעמדיות. כאן אנו נדרשים ליחסי כלל/פרט; רצינוני/רגשי; חזן/פנים; אחי/פואטי; חוכן/אופן. כאן, בשער חלפין, אנו מבקשים לשאול "אך הוא

7 בארת, לעיל הערה 1, בעי 7.

8 פי קפקא "בפתח החוק" סיפורים לא כמיל חודים (1993) 112, 113.

9 "וולך" "צורות" מצבים טרנספורמטיביים (1999) 157, 159.